

AZ
ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI
SZERKESZTI: RÉDEY TIVADAR

XVII.

NÉMET KÖNYVTÁRAK

ÍRTA

HARSÁNYI ANDRÁS

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZ.
SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

Az Orsz. Széchényi Könyvtár Kiadványai

című sorozatban eddig megjelent:

- I. **Hoffmann Edith:** A Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának illuminált kéziratai.
- II. **Gárdonyi Albert:** Régi pesti könyvkereskedők.
- III. **Goriupp Alisz:** A Magyar Nemzeti Múzeum Hírlaposztálya fennállásának első félszázadában. 1884—1934.
- IV. **Iványi Béla:** Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon. 1331—1600.
- V. **Hubay Iona:** Missalia Hungarica. Régi magyar misekönyvek.
- VI. **Trócsányi Zoltán:** A XVIII. század magyar nyomtatványainak meghatározása.
- VII. **Szarvasi Margit:** Magánkönyvtárak a XVIII. században.
- VIII. **Knieszsa István:** Cirillbetűs szláv szövegek nemzetközi tudományos átírása.
- IX. **Makkai László—M. Horváth Magda:** A magyar könyvgyűjtő kézikönyve.
- X. **Zolnai Klára:** Bibliographia Bibliothecae regis Mathiae Corvini. Mátyás király könyvtárának irodalma.
- XI. **Varjas Béla:** Balassa Bálint istenes énekeinek első kiadása.
- XII. **Joó Tibor:** Magyar nyelvű filozófiai kéziratok a Széchényi Könyvtárban.
- XIII. **Szemző Piroska:** A „Pester Zeitung“
- XIV. **Radó Polycarpus:** Index codicum manu scriptorum liturgicorum.
- XV. **Jávor Egon:** Az Orsz. Széchényi Könyvtár hét pozsonyi misszáléja.
- XVI. **Dezsényi Béla:** Sajtó és könyvészet.

AZ ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KIADVÁNYAI

SZERKESZTI
RÉDEY TIVADAR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár
XVII.

BUDAPEST
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA
1942

NÉMET KÖNVTÁRAK

ÍRTA

HARSÁNYI ANDRÁS

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

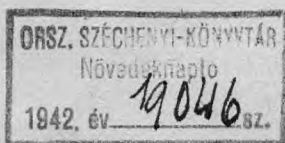
BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZ.
SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

Különlenyomat a »Magyar Könyvszemle«
1942. évf. 1., 2, és 3. számából.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

10.725/17

A *Magyar Könyvszemle* 1938. évi II. füzetében CSAPODI CSABA *Három német könyvtár 1937-ben* címmel számolt be a drezdai *Sächsische Landesbibliothek*ről, a lipcsei *Deutsche Bücherei*ről és a berlini *Preussische Staatsbibliothek*ről. Az azóta eltelt négy esztendő változásai és fejlődése jogosulttá teszik, hogy ismét szemlét tartsunk felettük és mintegy folytatását, kiegészítését adjuk az említett cikkeknek. CSAPODI CSABA dolgozatát egyébként úgy is folytatni kívánjuk, hogy majd ismertetjük más nagy német könyvgyűjtemények mai állapotát.

1. *Deutsche Bücherei*.*

Nem is gondolná az ember, hogy a németek nagy nemzeti könyvtára, a lipcsei *Deutsche Bücherei*, a legutóbbi időkig nem állami, hanem magánintézmény volt. Igaz, hogy állami támogatással működött és ez a támogatás 1921-től kezdve különösen jelentős volt, a könyvtár azonban jogilag a német könyvkereskedők egyesületéé, a *Börsenverein der deutschen Buchhändleré* volt, amely a *Deutsche Bücherei*t alapította is. 1940. április elsejétől lett a könyvtár állami intézménnyé, közjogi testületté. Mint ilyen, a *Deutsche Bücherei* a birodalmi Propagandaminisztériumnak van közvetlen alárendelve.

A könyvtár államosításával a személyzetet is átvette az állam. Ezzel körülbelül kétszáz munkaerő lett egyrészt állami tisztviselővé, másrészt állami alkalmazottá. (A különbség olyanféle, mint nálunk a kinevezett és szerződtetett tisztviselők között.) A személyzet három kategóriája közül (tudományos tisztviselők, középfokú tisztviselők és a mi altisztjeinknek megfelelő raktári alkalmazottak) legkevesebb a tudományos tisztviselő, körülbelül 10—12 százalék. Ebből következik, hogy ezek csak

* Az adatok közléséért és a felvilágosításokért ezúton mondunk köszönetet dr. jur. KURT ROEPKE könyvtári tanácsos úrnak.

osztályvezetői, felülvizsgálati és valóban tudományos munkát végeznek. A többi könyvtári munkát, tehát olyanokat is, amilyenek elvégzésére nálunk ugyancsak tudományos végzettségű tisztviselők vannak beosztva, középfokú végzettségük látják el. Ez utóbbiak általában érettségizettek, de az érettségi sem okvetlenül elengedhetetlen feltétel. Érettségi hiányában a könyvtárosi kiképzés két év helyett négy év azonban. A tudományos tisztviselőknek egyetemi végzettségük után két évi könyvtáros-kiképzésen kell átmenniük. Doktorátusuk mindenféle lehet: filozófiai, jogi, közgazdasági stb.

A *Deutsche Bücherei* gyűjtőköre 1937 óta általában nem változott. Továbbra is minden 1913. január 1. után német nyelven megjelent nyomtatványt gyűjt, függetlenül a megjelenés helyétől és a nyomtatvány tartalmától. Általában kívül esnek a gyűjtőkörön a napilapok, egylevelek és kóták. A mostani háború kitörése óta azonban, éppúgy, mint az 1914—18-as háború idején, gyűjti a könyvtár a *háborús falragaszokat*, köztük az elfoglalt területeken kibocsátott hirdetményeket, felhívásokat és az ellenséges röpcédulákat is. Ez utóbbiakat természetesen zárt anyagként kezelik.

Bővült még a *Deutsche Bücherei* gyűjtőköre a *Sammlung des Tschechischen Schrifttums* felállításával is. Egy 1940. április 11-én kelt kormányrendelet vetette meg ennek a gyűjteménynek az alapját. Beletartoznak az 1939. január 1. után megjelent cseh nyomtatványok. A jelenlegi állomány körülbelül 9000 kötet, ezenkívül kerekszám 800 kurrens folyóirat és újság. E kurrensok száma kezdetben 1300 volt, de a papírkorlátozások következtében 500 időközben megszűnt közülük.

Az anyag beszerzési lehetőségei közül a *Deutsche Bücherei* ben a vásárlás jelentős helyet foglal el. Ennek oka az, hogy a Németbirodalomban nincsen birodalmi kötelespéldány-törvény. Az egyes országrészeknek vannak kötelespéldány-törvényeik, de azok természetesen csak az illető ország rész területére érvényesek és elsősorban az ú. n. *Landesbibliothek*ok állományának gyarapítását szolgálják. De azért a *Deutsche Bücherei* állomány-növelésének elősegítésére is van több kormányrendelet. Ezeknek eredményeképpen a minisztériumok megküldik hivatalos kiadványaikat, az N. S. D. A. P. eljuttatja a különféle pártintézmények kiadványait, a német kiadók pedig a *Reichskulturkam-*

meron keresztül kötelezték magukat arra, hogy a kiadásukban megjelent nyomtatványok egy-egy példányát a *Deutsche Bücherei*hez beszolgáltatják. A nyomdákkal viszont általában semmi kapcsolata nincsen a könyvtárnak. Ez is egyik oka annak, hogy nem gyűjti az egylevelesekét. Az olyan nyomtatványok esetében viszont, mint például a többleveles színház- vagy hangverseny-programmok, gyárak és egyesületek jelentései, jubileumi kiadványai, a *Deutsche Bücherei* eljárása az, hogy megkeresi a színházak, gyárak, egyesületek stb. vezetőségét és a szóbanforgó nyomtatvány egy példányának ajándékként való megküldésére kéri — ha már ugyan maguktól be nem küldték. Az ilyen kérdéseknek a címzettek, a legritkább esetektől eltekintve, eleget is tesznek. Ha mégis megtörténnék, hogy a kérésnek valamely okból nem lenne eredménye, úgy a könyvtár szerzeményosztályának feladata, hogy a nyomtatványt bármily módon megszerezze. Ilyenkor azután, tekintve, hogy a *Deutsche Bücherei* célja és feladata a teljességre való törekvés, a legleleményesebb módokat veszik igénybe és semmiféle költségtől nem riadnak vissza. Ha egy nyomtatványt azután a *Deutsche Bücherei* semmiképen nem tud megkeríteni, tudomására jut azonban, hogy a nyomtatvány valamely más könyvtárban megvan, akkor a nyomtatványról teljes fotokópiát készítenek és azt helyezik el az állományban.

Németországon kívül baráti könyvkiadók és általában a külföldön megjelent németek azok, akik felhívják a *Deutsche Bücherei* figyelmét a külföldön megjelent németnyelvű nyomtatványokra, sőt esetleg beszerzik is azokat mindjárt a könyvtár számára.

Az ilyen módon gyűjtött könyvek és egyéb nyomtatványok száma, tehát az állomány nagysága 1941. november 1-én összesen 1,769.359 kötet volt. Négy és egynegyed esztendő gyarapodása tehát kerek 400.000 kötet. Periodikusan megjelenő nyomtatvány volt 42.822, ebből folyóirat 15.857, sorozatos mű 5702 és évenként megjelenő kiadvány (évkönyvek stb.) 21.263. A térképgyűjtemény állománya ugyanekkor 38.801 darab volt, a művészi nyomatok száma 16.859 kötet. A *Deutsche Bücherei*nek három kézikönyvtára van. A nagy olvasóteremé 15.488, a nemrég elkészült és egészen modern berendezésű új olvasóteremé (a kettő egymás mellett van és összeköttetésben vannak egymással) 5382 és a bibliográfiai segédkönyvtaré (kutatók és reference-

szolgálat számára) 13.430 kötetet számlál, vagyis a háromé összesen közel 35.000-et. A folyóiratteremben 3646 kurrens folyóirat legújabb évfolyama áll az olvasók rendelkezésére.

Az 1940. év gyarapodása 93.621 kötetre rúgott. Ennek körülbelül fele esik a könyvkereskedői forgalomban megjelent nyomtatványokra, fele az azon kívül esőkre. Ez utóbbiak közé tartoznak a disszertációk és egyéb főiskolai kiadványok, egyesületi és hivatalos kiadványok, évkönyvek, évi jelentések és más magánkiadásban megjelent nyomtatványok. A *Deutsche Bücherei* 1940. évi gyarapodásának értéke 380.874 birodalmi márka volt.

Ha a könyvtár *használatát* vizsgáljuk, akkor vagy *helybeni olvasásról* vagy a *reference-szolgálat igénybevételéről* lehet szó. *Kölcsönözni* csak könyvtáraknak kölcsönöz a *Deutsche Bücherei* és csak olyan nyomtatványokat, amelyek csak a *Deutsche Bücherei* gyűjteményében találhatók meg. Ilyen kölcsönzés 1940-ben 8181 esetben történt. A könyvtárban kérelapon kért kötetek száma felül volt a 117 ezren. A *Deutsche Bücherei* bizonyos esetekben hatóságok könyvkölcsönzési kívánságát is teljesíti. Egy pillantást vetve az olvasók 1940. évi foglalkozási statisztikájára, azt látjuk, hogy a főiskolai tanárok és studensek 30, az egyéb értelmiségi foglalkozásúak 11, az ú. n. praktikus foglalkozást űzők pedig 39%-kal szerepelnek. Az olvasók 20%-a a tisztviselők, hivatalnokok és katonák közül került ki. Az olvasásra jogosító belépőjegy félévre és egy hétre még mindig 2.50, illetve 1 márkába kerül, a napijegy árát azonban 50 Pfennigről 25-re mérsékeltek. Ezeken a díjakon felül 10 Pfenniget kell az olvasónak abban az esetben fizetni, ha olyan könyvet kíván olvasni, amely kézben, kötés alatt vagy kölcsön van; a 10 Pfennig itt az előjegyzés díja. Az olvasó kívánságára a könyvtárban őrzött nyomtatványokról (a zárt anyagot kivéve persze) fényképmásoklatokat is készítenek. Olcsóságuk miatt érdemes idejegyezni az árakat: 18×24-es nagyságban negatív másolat 25, pozitív 50 Pfennig, 24×32-es nagyságban 50 Pfennig, illetve 1 márka. A könyvtárban meg nem található nyomtatványokat kívánatra behozatják valamely más német vagy külföldi könyvtárból. Az olvasónak ez csak kötetenként 10 Pfennig előjegyzési díjába kerül, a csomagolási és portóköltséget a könyvtár fizeti.

A *Deutsche Bücherei* reference-szolgálatára egész hatalmas üzem, amit mutatnak a magas statisztikai számadatok is: 1940-

ben 68.855 esetben adtak felvilágosítást, ebből írásban 65.666, telefonon 3189 alkalommal. A szóbeli felvilágosításokat nem is számolták. Az összes esetek 5 és fél százaléka külföldi volt.

A felvilágosítások kiterjednek az összes németnyelvű írásművekre, tartalmi szempontból is. A legtöbb kérdés a nyelvi- és irodalmi szakcsoportra esett (39%). Ennek az a magyarázata, hogy a reference-szolgálat könyvtárakról is tájékoztat, erre pedig könyvkereskedőknek igen gyakran van szükségük. A többi szakcsoportok mind 3—5%-kal szerepelnek általában, teológia éppúgy, mint történelem, politika éppúgy, mint népiségtudomány; csak a gazdasági és társadalmi tudományok és a technika szakcsoportjai érik el a 8—9%-ot.

A *Deutsche Bücherei* reference-szolgálata azonban nemcsak egy-egy nyomtatványra vonatkozó felvilágosításra vehető igénybe. Egész bibliográfiákat is állít össze, mégpedig olyanokat is, amelyek nemcsak könyv, hanem folyóiratcikkek címeit is tartalmaznak. Bárki igénybe veheti a *Deutsche Bücherei* reference-szolgálatát. Nagyobb bibliográfiai összeállításokat gyakran végeznek hatóságok és hivatalok, elsősorban a Propagandaminisztérium számára. Így például itt készítették el a híres *Buch und Schwert*-könyvkiállítások anyagának jegyzékét.

A felvilágosítások díja igen mérsékelt. Szóbeli és telefonközlés természetesen díjtalan. Írásbeli felvilágosítás esetén címenként 10 Pfenniget számítanak, bibliográfia összeállítása esetén pedig a munkaidő nagysága szerint szabják meg az ellenszolgáltatás összegének nagyságát.

Tekintve, hogy a *Deutsche Bücherei* feladata az 1931 óta megjelert németnyelvű nyomtatványok teljes anyagának összegyűjtése, természetes, hogy a *Deutsche Bücherei* a német hivatalos bibliográfiakészítés központja (*Mittelpunkt der deutschen Bibliographie*). 1940-ben nem kevesebb, mint 17 bibliográfia összeállítását végezték itt s ezek kettő kivételével mind nyomtatásban is megjelentek. CSAPODI CSABA tájékozódása óta két új bibliográfiai jegyzéket készítenek a *Deutsche Bücherei*-ben: 1939 óta a *Liste der in der Deutschen Bücherei unter Verschluss gestellten Druckschriftent* és 1940 óta a *Liste der für Jugendliche und Büchereien ungeeigneten Druckschriftent*. Előbbi a *Deutsche Bücherei* havonként megjelenő remótakatalógusa, utóbbi pedig a Propagandaminisztérium megbízásából havonta kiadott jegyzék,

amely az ifjúsági olvasmánynak és könyvtári beszerzésre nem alkalmas nyomtatványokat sorolja fel. E jegyzék csak könyvtárak számára készül.

A régi bibliográfiák között első helyen áll természetesen a *Deutsche Nationalbibliographie* két sorozata. Az egyik a könyvkereskedői forgalomban megjelent nyomtatványokat sorolja fel hetenként kiadásra kerülő jegyzékében, másik az azon kívül megjelent nyomtatványokról tájékoztat kéthetenként. A *Deutsche Nationalbibliographie*ban megjelent nyomtatványok címfelvételeinek szedését állni hagyják. Félévenként lenyomtatják a címet a *Halbjahrverzeichnis der Neuerscheinungen des deutschen Buchhandels* című kiadvány és ötévenként a *Deutsches Bücherverzeichnis* számára. A címetek katalóguscédulákra is lenyomtatják (az utalócédulákat is) és darabonként két pfennigért kívánatra bármely német vagy külföldi könyvtár, tudományos intézet, könyvkereskedő, könyvkiadó vagy tudós megkaphatja. 1937-től csinálják ezeket a *Leipziger Titeldrucke* néven közismert nyomtatott katalóguscédulákat, melyek hivatalos neve ma *Deutsche Zetteldrucke*.

A többi bibliográfiák: a félhónaponként megjelenő és már 91. évfolyamába lépett *Literarisches Zentralblatt für Deutschland*, amely nemcsak tudományos könyvek, hanem folyóiratcikkek jegyzékét is adja; ennek évenként megjelenő regisztere a *Jahresberichte des Literarischen Zentralblattes über die wichtigsten wissenschaftlichen Neuerscheinungen des deutschen Sprachgebietes; Jahresverzeichnis der deutschen Hochschulschriften*, amelyet 1927 óta készítenek a *Deutsche Bücherei*ben (azelőtt Berlin csinálta); a *Monatliches Verzeichnis der reichsdeutschen amtlichen Druckschriften*. A *Deutsche Bücherei* állítja össze a birodalmi kultuszminisztérium megbízásából a *Jahresberichte für deutsche Geschichte* számára a németnyelvű, az *Internationale Bibliographie der Geschichtswissenschaft* számára pedig a németországi irodalmat. A *Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel* mellékleteként megjelenő *Tägliches Verzeichnis der Neuerscheinungen* és *Neue Zeitschriften und periodische Erscheinungen* (ez utóbbi hónaponként), valamint a *Rundfunkarchiv* függelékét alkotó *Deutsches Rundfunkschrifttum* című jegyzékeket szintén a *Deutsche Bücherei*ben készítik. 1931 óta végzik azután a *Deutsche Bibliophilie* című bibliográfia összeállítását, egyelőre az 1898—

1930 közötti időszakra; folytatása előkészületben van. Kéziratban készíti el a *Deutsche Bücherei* a *Verlegerkatalog des deutschen Schrifttums* című jegyzékét és 1936 óta folynak a *Gesamtverzeichnis der deutschsprachigen Zeitschriften* című igen fontos és hatalmas vállalkozás munkálatai.

Mind e munkálatok (beszerzés, reference-szolgálat, könyv-kölcsönzés, bibliográfiák) elvégzésével kapcsolatban az 1940. évben a *Deutsche Bücherei* postai forgalma 405.758 darab volt (317.340 beérkezett és 88.238 kiadott).

Nagy számok, pontos és feltűnően gyors munka jellemzik a *Deutsche Bücherei*t. És még egy: a méreteiben hatalmas könyvtárépület minden helyiségének tágassága, világossága, tiszta és praktikus berendezése; a régi könyvtárépületekkel szemben, ahol mindig van egy félreeső kamra a maiak előtt sokszor ismeretlen anyaggal, a *Deutsche Bücherei* szinte laboratóriumszerűnek tűnik fel. Aki pedig belép ebbe a hatalmas épületbe, a Németbirodalom nemzeti könyvtárába, jobb- és balkeze felől egy-egy freskót talál, alattuk ezzel a két mondással: „Testvérek örök népe akarunk lenni, akiket sem nyomorúság, sem veszély el nem szakíthat egymástól; szabadok akarunk lenni, mint atyáink voltak“ és: „Légy hív hazádhoz, a drága hazához, ragaszkodj hozzá szíved teljességéből; mert a te erőd benne gyökerezik“.

2. *Preussische Staatsbibliothek: Berlin.**

Ismeretes, hogy a berlini *Preussische Staatsbibliothek* nem csupán a Németbirodalom egyik legjelentősebb közkönyvtára, hanem egyúttal betölti a *német könyvtári központ* hivatását is. A német tudományos könyvtárak közös tevékenységének szálai a berlini *Staatsbibliothek*ban futnak össze, vezérigazgatója hivataltból elnöke a *Birodalmi Könyvtárügyi Tanács*nak. Midőn 1936-ban a *Porosz Könyvtárügyi Tanács* birodalmivá alakult át, a birodalmi kultuszminisztérium (pontosabban: *Reichswissenschaftsministerium*) a berlini *Staatsbibliothek*ekkel karöltve egész Németország területére vonatkozóan egységesítette a könyvtárosképzést és a könyvtárosi vizsgát. Ettől az időtől kezdve a német tudo-

* A szükséges adatokat és felvilágosításokat DR. JOSEPH BECKER úr, a Könyvtár első igazgatója volt szíves megadni.

mányos könyvtárakban tudományos munkakört ellátó tisztviselők kiképzése egysegesen történik.

A *Staatsbibliothek*ekkel kapcsolatos intézmények működése és a könyvtár által vezetett nagy bibliográfiai vállalkozások munkálatai egyébként az utóbbi években a háború ellenére is — ha bizonyos tekintetben csökkentett mértékben vagy lassúbb munkatempóban is — zavartalanul továbbfolytak, sőt éppen a háború még újabb bibliográfiai feladatokat is rótt a könyvtárra. Így a *Reichstauschstelle*, mely a fölöspéldányok cseréjét közvetíti a német könyvtárak között és a hivatalos nyomtatványokat juttatja el hozzájuk és a *Beschaffungsamt der deutschen Bibliotheken*, tehát a német könyvtárak szerzeményi hivatala különösen nagy teljesítményt végeztek a háború folyamán a birodalomba visszatért vagy megszállt területek új hivatalos könyvtárainak felállítása során. A *Beschaffungsamt* végezte egyébként központilag a német könyvtárak részére a háborús fontosságú külföldi folyóiratok beszerzését is. A német külképviseleti hatóságok segítségével pedig a *Reichstauschstelle* rendezte az utóbbi évek nagyszabású külföldi német könyvkiállításait.

A *Staatsbibliothek* és a *Birodalmi Könyvtárügyi Tanács* kezdeményezésére állítottak fel azután a megszállt területeken (Franciaország, Belgium, Főkormányzóság és Oroszország) egy olyan könyvtárügyi szervet, amely az illető országokban lévő könyvtári állomány védelmét és biztonságba helyezését van hivatva ellátni.

A *Staatsbibliothek* által vezetett és nálunk is jólismert két hatalmas bibliográfiai vállalkozás, a *Deutscher Gesamtkatalog* és a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* szerkesztésében sem állott be fennakadás, bár a kötetek az utóbbi időben természetszerűleg csak nagyobb időközökben jelenhettek meg. GK-ból így is már 14 hatalmas kötet, a GW-ből pedig 7 került ki a sajtó alól.

Az ugyancsak a *Staatsbibliothek*ekhez kapcsolt *Auskunftsbureau der Deutschen Bibliotheken* továbbra is a helyközi könyvkölcsönzés nélkülözhetetlen közvetítője abban az értelemben, hogy a hozzáfordulókkal közli, hogy valamely nyomtatvány melyik német könyvtárban található meg. Erre a célra minden könyvtárban nyomtatott űrlap kapható, amelyet címenként 10 Pfennig bélyeg kíséretében kell Berlinbe elküldeni. A válasz úgyszólván postafordultával érkezik meg.

A háború megindulása után hamarosan új gyűjteményt is állított fel a *Staatsbibliothek* „Kriegssammlung 1939” címen és megkérte a hadsereg, a párt és az állam különböző szerveit, hogy a háborúval kapcsolatos nyomtatványokat, például a tábori hírlapokat vagy katonai hatóságok falragaszait e gyűjtemény számára megszerezze.

Mint közkönyvtárnak a forgalma a *Staatsbibliothek* használata az utóbbi, háborús időben is a megszokott hatalmas keretek között mozgott. 1940/41-ben 383.000 kérőlapot adtak le a kutatók és a helyi kölcsönzés száma 15.000 körül volt. A könyvtár nyomtatványállománya jelenleg 2,939.000, kéziratállománya 70.900 kötet.

3. *Sächsische Landesbibliothek: Dresden.*

A drezdai *Sächsische Landesbibliothek*eknek éppúgy, mint a többi nagy német könyvtárnak, a mostani háborús időkben egy nagy nehézséggel kell szembenéznie és egy nagy követelménynek kell megfelelnie. A nagy nehézség a háborús körülmények folytán előálló tisztviselő-, általában személyzetihiány, a nagy követelmény pedig: nemcsak a kurrens munkát úgy-ahogy elvégezni, hanem mind adminisztrációs, mind tudományos téren olyat felmutatni, ami valóban a Könyvtár fejlődését jelenti. A *Sächsische Landesbibliothek* 1938 utáni munkásságának adatai azt bizonyítják, hogy a fennálló nehézségeket minden erejével legyőzve, igyekezett megfelelni a vele szemben felállított követelményeknek.*

A háború kitörésének idejétől kezdve a Könyvtár napi egy-két órával csökkentette az olvasótermi, kölcsönző- és reference-szolgálat időtartamát. De így is nyitva áll az olvasóterem és a folyóiratolvasó egyhuzamban délelőtt 10-től este 6-ig, a kölcsönzés és reference-szolgálat pedig délelőtt négy, délután két óra hosszát. A zenei osztály olvasóterme zárva van.

Ismeretes, hogy a német könyvtárakban az igényelt könyveket általában nem folyamatosan, hanem bizonyos időpontok-

* A Könyvtárra vonatkozó adatok közléséért és az ezekkel kapcsolatos felvilágosításokért DR. HERMANN NEUBERT urat, a Könyvtár igazgatóját illeti köszönet.

ban — rendszeren a reggel igényelteteket 11-ig, a többieket déli 1 óráig — szolgáltatják ki. A korlátozások bevezetése óta a *Sächsische Landesbibliothek* napjában csak egyszer elégíti ki a könyvigényléseket. Békeidőben azután a *Sächsische Landesbibliothek* Drezda mintegy húsz különböző pontján közvetítő-állomásokat tartott fenn, ahol a Könyvtár központi épületétől távollakók könyvkölcsönzéseit bonyolították le. Ezek közül most csak a legfontosabbak vannak nyitva.

Az itt következő néhány számadat azonban megmutatja, hogy a korlátozások ellenére is milyen nagy volt a Könyvtár forgalma. Az olvasótermi látogatók száma 1939-ben 31.311, 1940-ben 21.770 volt. Ezek 44.171 nyomtatványt és 292 kéziratot, illetve 1940-ben 34.933 nyomtatványt és 111 kéziratot használtak. A kölcsönzés mértéke különösen nagy volt: a 3985 helybeni kölcsönző 85.419 kötetet kölcsönzött 1939-ben; 1940-ben ezek a számok 3384 és 61.859 voltak. Vidékre és külföldre is kölcsönzött a Könyvtár, magánszemélyeknek és intézeteknek vagy hatóságoknak egyaránt. 1939-ben kerekszámban 800 kölcsönzőnek 15.000 kötet nyomtatványt és 250 kéziratot küldtek el (1940-ben a megfelelő számok: 700, illetve 12.500 és 100). Kölcsönzött természetesen a *Sächsische Landesbibliothek* idegen könyvtárakból is olvasói számára. 1939-ben 122, 1940-ben 123 könyvtárból 2219, illetve 1291 nyomtatványt és 160, illetve 48 kéziratot igényeltek.

A *Sächsische Landesbibliothek* összes állománya 1941-ben 826.894, 1938-ban 780.261 kötet volt. Egyéb adatok 1941-ből (zárójelben 1938-ból): ősnymtatványok 2269 (2261), térképek 41.600 (40.430), kéziratok 8848 (8752) és kották 51.357 (47.348). Az évi gyarapodás tehát kerek 16.000 darab. Az állományt a Könyvtárban folyóméterekben is mérik. Az eredmény 1938-ban 22.436, 1941-ben 23.365,07 folyóméter volt. Könyvbeszerzésre 1939-ben 60.357, 1940-ben 56.693 birodalmi márkát fordítottak, amiből egyedül a kurrens folyóiratokra mindkét évben közel 19.000 birodalmi márka esik.

Az olvasóközönség kiszolgálásában bevezetett — mint látuk, egyáltalában nem nagynak mondható — időkorlátozások lehetővé tették a Könyvtár számára, hogy egyrészt a könyvtári rendszerező munkában jelentős eredményeket mutathasson fel, másrészt pedig, hogy továbbra is megrendezhesse híres könyv-

kiállításait. Ilyen kiállítások voltak például 1938-ban: „Szászok szerteszét a világon“, „Német költők *Editio princeps*ei“, „SCHOPENHAUER“, „Utazások és felfedezések“; 1939-ben: „Szép állatképek könyvekben“, „A késői gótika miniatúrái“; 1940-ben „GUTENBERG és tanítványai“, „A 14. század legértékesebb és legszebb képes kéziratai színes reprodukciókban“; 1941-ben: „Nép és jog“, „A 18. század szász könyvillusztrációi“.

Az olvasóközönség kiszolgálásán és a kiállítások megrendezésén kívül tovább dolgoztak az elmúlt években a nagy szak-katalóguson is és annyira haladtak vele, hogy előreláthatólag 1942-ben be is fejezik. De ezek mellett új rendszerező munkába, sőt új gyűjtőtevékenységbe is fogott a *Sächsische Landesbibliothek*.

Előbbihez tartozik egy új disszertációkatalógus felállítása. A Könyvtár nagy betűrendes katalógusát (még a múlt századból származó, tokokba csomagolt negyedréttű lapokon) aránytalanul megdagasztották a disszertációkról felvett lapok. A Könyvtár most azokat a lapokat, amelyek kizárólag disszertációkról készültek, a betűrendes nagy katalógusból kiemelte és egy olyan új betűrendes cédulakatalógust állított fel, amely csak disszertációkat tartalmaz. A katalógusterem kézikönyvtárát is továbbfejlesztették egy „Bibliographica“-gyűjtemény összeállításával, amely a legszükségesebb bibliográfiai segédkönyveket foglalja magában és a könyvtári tisztviselőknek áll rendelkezésükre hivatali munkájukban.

Megkezdtek és erősen előrehaladtak az egykori szász országgyűlés könyvtárának (*Landtagsbücherei*) feldolgozásában. Két gazdag különgyűjtemény is került az utóbbi időben a *Sächsische Landesbibliothek* birtokába: egyik az 1848-as idők mozgalmaira vonatkozó röpiratokat, másik az 1919-es béketárgyalásokkal kapcsolatos emlékiratokat tartalmaz. E különgyűjtemények feldolgozása és elhelyezése különösen nagy munkateljesítményt kívánt meg a Könyvtár tisztviselőitől.

De éppen ezzel a fokozott munkateljesítménnyel tett a *Sächsische Landesbibliothek* bizonyosságot amellet — s ez általános érvényű —, hogy a háborús körülmények még a nem egyszer leküzdhetetlennek látszó nehézségekkel sem jogosítanak fel egy nemzeti hivatást betöltő könyvtárt arra, hogy tevékenységét a komoly alkotó munka rovására korlátozza.

4. München, Bayerische Staatsbibliothek.

A müncheni *Bayerische Staatsbibliothek* 1890-ig a Német-birodalom legnagyobb könyvtára volt. Akkor megelőzte a berlini *Preussische Staatsbibliothek*. Ez a helyzet ma is, amikor a *Bayerische Staatsbibliothek* kétmilliókétszáz ezres állományával a Birodalom második legnagyobb könyvgyűjteménye. Tartanak azonban Münchenben attól, hogy egy hellyel még hátrább szorulnak és a lipcsei *Deutsche Bücherei* fog Berlin után következni. Ez valóban hamarosan be is fog következni. Az ok a gyűjtőkörök különbözőségében rejlik. A lipcsei *Deutsche Bücherei* a német nemzeti könyvtár, s mint ilyen, láttuk a róla szóló beszámolóban, gyűjti a teljes németnyelvű nyomtatványanyagot. A *Bayerische Staatsbibliothek* gyűjtőköre ezzel szemben különböző szempontok szerint korlátozva van.

Ha végig kívánjuk kísérni a *Bayerische Staatsbibliothek* ban egy könyv útját attól a pillanattól, hogy bekerül a könyvtár épületébe, addig, amíg az olvasó kezébe juthat, legelőször természetesen a *Szerzeményszályon* találkozunk vele.*

A könyvtár anyagának igen jelentős részéhez kötelespéldányszolgáltatás útján jut. Az 1860. évi bajor kötelespéldánytörvény a bajorországi kiadókat (nem a nyomtatókat!) a nyomtatványok 2—2 példányának beküldésére kötelezi. Ez a törvény ma is érvényben van. A beérkező két példányból egyet a könyvtár saját állományába sorol be, a másikat pedig előre megállapított — részben földrajzi, részben tudományszak szerinti — kulcs szerint elosztja a három bajor egyetemi könyvtár (München, Erlangen, Würzburg) között. Az állam és a párt hivatalos kiadványai az egész Birodalomból az illető hatóságoktól közvetlenül jutnak a könyvtárhoz. A német könyvtárak állományát nagymértékben gyarapító és a nálunk is jól ismert *Reichstauschstelle* természetesen Münchennek is bőven juttat nyomtatványokat. Az ellenszolgáltatás nélküli állomány-növeléshez nagyobb mértékben hozzájárul még a Bajor Tudományos Akadémia is. Ennek az 1758-ban alapított intézménynek a *Bayerische Staatsbibliothek* régtől fogva hivatalos könyvtára. Éppen ezért azok a cserepéldányok, amiket

* Ezúton mondunk köszönetet DR. ERNST MEHL főkönyvtárnok úrnak, aki több délelőttön keresztül lekötelő szívésséggel vezetett végig a könyvtáron és ismertetett meg annak berendezésével és rendszerével.

az Akadémia a világ minden részébe szétküldött kiadványaiért kap, ide kerülnek. Ezen az úton a müncheni könyvtár évi több-ezer márka értékű nyomtatványhoz jut, *köztük igen sok magyar-nyelvűhöz* is. Ajándék — magánosoktól és intézményektől egyaránt — olyan sok érkezik a könyvtárhoz, hogy nyilvántartásukra egész rendszert kellett kidolgozni. Ez elsősorban is egy cédulákból álló *Schenkerkatalogot* jelent. Minden cédula fején az ajándékozó neve, állása, címe és egy szám áll, azután következnek sorban az ajándékozott könyvek az ajándékozás dátumával együtt. Ha a dátum alá van húzva, az annyit jelent, hogy az ajándékot külön levélben megköszönték. Az a szám, ami a *Schenkerkatalog* céduláján a név mellett áll, belekerül az ajándékozott könyvbe. Van azután egy könyvecske, amely a számok sorrendjében tartalmazza az ajándékozókat. Így a könyvben található számról az ajándékozó egyszerűen visszakereshető.

Régi eredetű és ajándékozások által keletkezett fölőspéldányanyagát cseréli a könyvtár más könyvtárakkal. Egészen nagy-szabású duplumcserét bonyolítottak le a müncheniek a bécsi *Nationalbibliothek*ekkel.

A Bajorországon kívül megjelent — tehát kötelespéldány-szolgáltatás útján be nem érkező — nyomtatványok legnagyobb részét vétel útján szerzi be a könyvtár. A Németországban meg-jelent könyveket müncheni könyvkereskedők, a külföldiek közül a franciákat és olaszokat a frankfurti *Auffarth*, a többieket pedig a lipcsei *Harrassowitz* szállítja. Münchenben lehetőleg minél több könyvkereskedést hív fel a könyvtár szállításra. Körülbelül 90 kereskedő közül 30-cal áll a könyvtár üzleti összeköttetésben; a szállítás az egyes kereskedők között kialakult gyakorlat alapján általában szakok szerint oszlik meg. A könyvkereskedőktől való vásárlásra egész nagyszabású apparátus szolgál. Ezzel összefügg a *Bayerische Staatsbibliothek* amaz érdekessége, hogy növedék-naplója nem könyvből, hanem cédulákból áll. A munka rendje az, hogy a *Deutsche Bücherei* által kiadott napi nemzeti biblio-gráfiából kivágják a megrendelni kívánt címeket és cédulákra ragasztják. Azért a napi és nem pl. a heti bibliográfiából, mert a napi bibliográfia nem szakok, hanem *kiadók* szerint csoporto-sítva hozza a címeket, így pedig egy pillantással meg lehet álla-pítani, hogy milyen kívánt mű jelent meg bajor kiadó kiadásá-ban, amit tehát nem kell megrendelni, mert kötelespéldányként

be fog érkezni. A felragasztott címekről két megrendelőlapot állítanak ki. A megrendelőlapok előre kinyomott nyolcadrét cédulák. Az egyik megrendelőlap kimegy a könyvkereskedőhöz, a másik abc-rendben a Szerzeményosztályon marad a könyv beérkeztéig. Akkor eldobják. A felragasztott címeket is abc-rendben összegyűjtve külön őrzik — a rendelés napját a megrendelőlap kitöltésekor rávezetve —, a nyomtatvány beérkeztekor pedig a szállítás napját is feljegyezve beosztják a már beérkezett könyvek cédulái közé. Ez a beosztás egyenlő tulajdonképpen a növekedénaplóba való bevezetéssel. A sorozatos műveknél az eljárás kissé módosul. Itt nagyobb cédulák vannak és a végleges bevételezés az új kötetnek a sorozat cédulájára való rávezetésével történik. A sorozatokat és folytatásokat illetőleg az a könyvtár gyakorlata, hogy azokat nem is rendeli minden egyes új kötet megjelenésekor külön, az első rendelés az egész sorozatra vagy folytatásra érvényes; a Szerzeményosztály ezeknél csak reklamálja az újonnan megjelent, de le nem szállított köteteket.

A könyvkereskedők számlájukat két példányban kiállítva küldik be a könyvtárnak. Egyiket a Szerzeményosztály évenként és kereskedőnként bekötve megőrzi, másikat a szállítás megtörténte után igazolásával a pénztárhoz küldi. A számlaürlapokat az egyöntetűség kedvéért a könyvtár maga bocsátja a kereskedők rendelkezésére, egyszerre nagyobb mennyiségben. Külön megállapodás van a könyvtár és a kereskedők közt a számla kitöltésére és a szállítás módozataira vonatkozólag. Ilyen például az, hogy a számlán önálló és sorozatos művek egymástól elválasztva, külön csoportosítva, egyes csoportokon belül betűrendben tüntetendők fel; sorozatos művek a sorozatcím alatt veendők fel; ha a szállítás nem követheti azonnal a rendelést, akkor az az ok megjelölésével azonnal közlendő a könyvtárral. A rendelések a címnek a nemzeti bibliográfiából történő kivágása és cédulára való felragasztása után azonnal történnek, tehát kevés kivétellel még aznap, amikor a bibliográfia napi kiadása megérkezik. A rendelések gyors lebonyolítása érdekében minden könyvkereskedő címével előre kinyomott borítékok is készen állanak.

A *Bayerische Staatsbibliothek*nek könyvvásárlásra kb. évi 140.000 márka fedezete van. Ebből 25.000 márka kéziratokra megy, 5000 a Zeneosztály, 2000 a Térképosztály beszerzéseit fedezi. A Nyomtatványosztály könyvbekészítései tehát 100.000

márkán felüli összeg fordítható. Ennek az összegnek csupán kb. 25%-a jut természettudományi művekre, a túlnyomó többség a szellemtudományoké. Ennek magyarázata mindenekelőtt az, hogy Münchennek két olyan jelentős könyvtára van, amely szinte kizárólagosan, vagy túlnyomórészt természettudományi jellegű. Egyik a *Bibliothek der Technischen Hochschule* (200.000 kötet), másik a *Bibliothek des Deutschen Museums* (több mint 215.000 kötet). Ezenkívül az egyetemnek van egy külön orvosi olvasóterme, ahol az egyetemi könyvtárnak és az Orvosegyesületnek összeesen 230.000 orvostudományi szakmunkája áll az olvasók rendelkezésére. A *Bayerische Staatsbibliothek* vásárlásai 1941-ben szakok szerint így oszlottak meg (a 25%-nyi természettudományi munkán kívül): történelem 18.000, művészet 16.400, jog- és államtudomány 10.500, nyelv- és irodalomtudomány 10.000, általános művek 13.700, új szépirodalom 4700, teológia 4300, nemzetgazdaság 2000, XV—XVII. századi nyomtatványok 2200, filozófia és pedagógia 1000 márka (kerek számokban).

A vásárlás, ajándékozások és kötelespéldányszolgáltatás útján történő teljes évi gyarapodás átlagosan évi 35—40.000 bibliográfiai kötet. Az új szerzemények beérkezésük után a főigazgató elé kerülnek, aki minden új könyvet látni kíván. Ezután a könyvek a közönség előzetes megtekintésére egy hétig kiállítva fekszenek. Az értékesebb tudományos műveket külön állítják ki és csak szakembereknek bocsátják rendelkezésére. A kiválasztás mind a könyveket, mind a betekintésre engedélyt nyerő személyeket illetőleg teljesen egyéni. Azokat a műveket sorolják ebbe a csoportba, amelyekről nagyjából előre tudják a Szerzeményszályon, hogy van számukra érdeklődő. Az érdeklődő viszont nemcsak akadémiai tag vagy professzor lehet, hanem egyetemi hallgató is.

Mint mondtuk, a *Bayerische Staatsbibliothek* inkább a szellemtudományokra veti a fősúlyt. Egyébként általában gyűjti a lehetőséghez képest a teljes németnyelvű irodalmat, az idegen nyelvűek közül az alapvető munkákat. Folyóiratoknál ugyanez a helyzet. Újságok közül gyűjti az összes bajorokat és egy sereg jelentőset a többiek közül, nemcsak németországit, hanem külföldit is. A háború előtt itt volt például a londoni *Times* egyik legteljesebb sorozata. A Zeneosztály számára egyaránt gyűjtenek kótákat és zenei kézikönyveket. Egyébként csak olyan nyomtatvány tartozik a könyvtár gyűjtőkörébe, amely valamilyen mó-

don eladásra kerül. Tehát például a színházi műsorok *igen*, gyászlapok, kereskedelmi nyomtatványok és egyéb eladásra nem kerülő körlevelek viszont *nem*.

A Szerzeményosztályról az új nyomtatvány a *Katalogizálás*-hoz kerül. Ha sorozat vagy folytatás, akkor a nagy katalógusterembe hozzák, ahol az illetékes tisztviselők rávezetik az új kötetet a sorozat vagy folytatás lapjára és elkészítik utalólapjait. Az önálló művek az ú. n. Titeldruckstelle-be kerülnek, ahol ki-keresik, kivágják és felragasztják az illető mű címleírását, mégpedig németnyelvű nyomtatvány esetében a lipcsei bibliográfiából, idegennyelvűeknél pedig a Berliner Zetteldrucke-ból.

A könyvtár *főkatalógusa* 1840-től való. Addig könyvkatalógusa volt, amit 1803-ban fektettek fel, amidőn 150 bajor kolostor és egyházi alapítvány szekularizálásakor azok könyvtármánya Münchenbe került. A könyvkatalógus azonban, ellentétben más hasonló katalógusokkal, tiszta és betoldások nélkül való. Az új szerzeményeket ugyanis külön lapokra vették fel és ezeket külön rendezték. E pótlásokból nőtt azután ki egy újabb átkatalogizálás alkalmával (amire egy másik százezres gyarapodás adott okot) a ma is használatos, negyedív nagyságú lapokból álló főkatalógus.

A könyvek számozása csak 1935 óta kurrens, mégpedig évenként újra kezdődő, tehát minden jelzet tartalmazza az esztendő is. 1935 előtt a múlt század elejéről való, teljesen egyéni bajor szakrendszer szerint történt a számozás. E rendszer 12, nem egészen következetesen megállapított, főcsoportot és ezeken belül 200, gondosan elválasztott, szakcsoportot különböztet meg. A szakokon belül az egyes művek szerzők szerint, betűrendben következnek. Ennek eredménye azután az, hogy a gyarapodás folytán a jelzetek számai egészen cifra exponenseket kapnak. (Ugyanazzal találkozunk a *Széchenyi Könyvtár* régi katalógusánál is.) Érdekes megemlíteni, hogy az 1803-i átkatalogizálás után a müncheni könyvtár történetében nevezetes MARTIN SCHRÖTTINGER azt javasolta, hogy az egyes szakokon belül *numerus currens* szerint következzenek a könyvek, hogy így a gyarapodást egyszerűen lehessen beosztani és jelzettel ellátni. SCHRÖTTINGER javaslatát akkor nem méltatták figyelemre, kívánsága csak a világháború után teljesült. 1935-ig minden szaknak külön kurrens szá-

mozása volt — ez volt SCHRÖTTINGER eredeti javaslata —, s mint mondtuk, 1935 óta van egységes kurrens számozás.

Említsük meg, hogy ugyanilyen szakrendszert több más könyvtár is követ, így például Karlsruhe (*Badenische Landesbibliothek*), Bécs (*Nationalbibliothek*) és az Országos Széchényi Könyvtár is.

A *Bayerische Staatsbibliothek*nek e főkatalógusán kívül van *helyrajzi repertórium*a is, ami — a szakrendszer miatt — néha az olvashatatlanságig tele van betoldásokkal. A könyvtár *szak-katalógusa* földrajzi-történelmi. A többi szakok szerint a mostani háború után kívánják kibővíteni. A meglévő szakkatalógus is azonban — természeténél fogva — olyan, hogy kivétel nélkül minden nyomtatványt be lehet osztani, csak éppen földrajzi vagy történelmi szempont szerint. Így vegyünk például egy közigazgatási jogi munkát. *Közigazgatási jog* alatt nem találhatjuk meg, mert ez sem nem földrajzi, sem nem történelmi fogalom. De a könyv előfordul a katalógusban, talán nem is egyszer, mert be van osztva amaz *ország*nál és annál a *korn*ál, amelynek közigazgatási jogát tárgyalja.

A szakkatalógus lapjai fasciculusokban vannak elhelyezve. Egy fasciculuson belül a lapok a könyvek megjelenésének időrendjében és nem betűrendben következnek. Ennek megvan a maga hátránya persze, de megvan az a nagy előnye is, hogy a kutató, témáját illetőleg, készen kapja egy-egy kornak vonatkozó könyvészetét, a régebbit vagy a legújabbat, már amelyik érdekli. A fasciculusoknak is van jelzete, egy betű és egy szám. Ezek betűrendes mutatóba vannak felvéve.

Jegyezzük meg, hogy *Magyarország* irodalmának fasciculusa közvetlenül *Ausztriáé* után következik, ami, tekintve a szakrendszer régi voltát, érthető is. A lapok azonban, mivel *feltűnően sok magyarnyelvű és magyar vonatkozású nyomtatvány van*, nem keverednek idegen művekével. Önálló, igen vaskos fasciculusa van pl. *Budapestnek* és a *PETŐFI-irodalomnak*. Erdély, *Siebenbürgen* címszó alatt, külön földrajzi egységként szerepel, szintén tekintélyes mennyiségű anyaggal. A legújabb tudományos és szépirodalmat tekintve is nagyszámú magyar anyag egyenként vagy kisebb tételekben került a könyvtárba. Nagyobb zárt gyarapodásról a könyvtárban nem tudnak.

Még egy másik speciális katalógusa is van a könyvtárnak. Ez egy *biográfiai utalókatalógus*. Ebbe belekerül mindenki, akiről a könyvtárban biográfiai vagy biográfiai jellegű munka található. Említsük meg, hogy *Mátyás királyunkról* igen szép számmal láttunk cédulákat.

Mindezeket az olvasóközönség csak külön engedéllyel használhatja. Az engedély megszerzése persze nem kérdés és minden komoly kutató megkapja azt. Általában az olvasóközönség egy külön katalógust használ, amely a könyvtárárpület bejáratához s a kölcsönzőhelyiséghez közel esik. Itt nemzetközi méretű cédulákon 1911-től való *szerző*-, ugyanattól az évtől való *Schlagwort*-, azonkívül *világháborús és forradalmi idők* katalógusa használható.

Katalogizálás után az újonnan beérkezett könyvek közül a fűzöttek kötés alá kerülnek. Szabály az, hogy *mindent kötnek*, kivéve azokat a kisebb jelentőségű bajorországi vidéki újságokat, amelyek a helyi vonatkozású híreken kívül ugyanazt tartalmazzák, mint a nagyvárosi lapok. Ezeket keresztkötés alatt őrzik. A könyvtárnak van saját könyvkötőműhelye, itt azonban csak kéziratokat vagy ritkaságokat kötnek és javítanak. Ami ezen felül van, azt városi könyvkötők végzik. A könyvtár elve, hogy lehetőleg München minden könyvkötőiparosának egyenlő mértékben juttasson munkát.

Kötés után a könyv megkapja végleges helyét a raktárban. A körülbelül száz év előtt épült könyvtárpépületben már akkor bizonyos mértékben modern megoldást találtak a könyvek elhelyezése tekintetében. Kétemeletes, galériás megoldás volt ez, azzal az előnnyel, hogy a legfelső polchoz sem kellett létra. Addig jó volt ez a rendszer, amíg azokban a termekben, ahol a falak mellett a polcok állottak, a terem közepén tisztviselők és kutatók dolgoztak. Lassan azonban egyrészt külön helyiségek kellettek a tisztviselők és kutatók számára, ezért több terem ki kellett üríteni, másrészt annyira szaporodtak a könyvek, hogy a falak melletti polcokra már nem fértek. Ekkor kerültek szekrények a termek közepére is, ami két hátránnyal járt: egyrészt a termek közepére nem lehetett galériát szerkeszteni, tehát mégis szükségessé vált a létrák használata, másrészt — igen nagy költséggel — meg kellett erősíteni az egyes emeletek mennyezetét. És még így sem fértek el az új könyvek, hiszen a kezdeti évi ötezres gyarapodás

hamarosan ötszörösére emelkedett. Már a világháború előtt új épületet akartak emelni, de a háború miatt nem lett belőle semmi. A legutolsó évek hozták csak meg a megoldást, mégpedig oly módon, hogy egy szárnyat egész magasságában átépítettek vasállványrendszerű raktárhelyiséggé. Az újrendszerű raktárnak 12 emelete van és a kölcsönzővel pater-noster-lift köti össze.

A folyóiratteremben ma 3—4000 folyóirat legutolsó évfolyama áll az olvasók rendelkezésére. A háború előtt persze jóval több volt. Katalógusa kombinált *cím-* és *Schlagwort*-katalógus. Ezenkívül van még egy külön katalógus a tisztviselő számára. Ez *kardex*-rendszerű fémkatalógus, amit általában csak gyári kartotékok számára szoktak használni. Pontos ismertetése hosszadalmas lenne, legyen elég annyi, hogy áttekinthetősége elsőrangú és ennél a katalógusnál, amely éppen az ellenőrzés célját szolgálja, ez a lényeg.

A *Bayerische Staatsbibliothek Kézirattára* a leggazdagabb az összes németországi könyvtáraké közt. Anyagának legnagyobb része természetesen egyházi jellegű és az 1803-as szekularizálás alkalmával került a könyvtár birtokába. A kb. 50.000 kéziratot magába foglaló gyűjteményhez hatalmas kézikönyvtár járul, amely a szokásos kézirattári segédkönyveken kívül gondosan összeválogatott történelmi és egyháztörténelmi gyűjteményt is tartalmaz. Külön olvasóterme van, katalógusa ú. n. *Kreuzkatalog*, tehát egyesített betűrendes név-, (cím-) és *Schlagwort*-katalógus.

A könyvtár kótagyűjteménye főleg régi anyagáról nevezetes. Állománya kb. 5000 kézirat, 100.000 kóta és 15.000 elméleti mű. A Térképtárban kerek 60.000 térképet őriznek, mégpedig fektetve (tehát nem úgy, mint a drezdai Landesbibliothekban, ahol vászonra húzva, felfüggesztve tartják őket).

A könyvtár olvasótermében, amelynek 10.000 kötetes kézikönyvtára (betűrendes és *Schlagwort*-katalógussal) és *reference*-szolgálata (külön kis bibliográfiai kézikönyvtárral) van, 130 kutató talál egyszerre munkahelyet. Raktári könyvet közönséges kölcsönzőlappal kell kérni „olvasóterem” megjegyzéssel. *Napijegy* ára 10 Pfennig, *olvasójegy* egy évre 5 márka, egy hónapra 1 márka; *kölcsönzőjegy* ennek kétszerese. A kölcsönzőjegy váltásánál a nem állami tisztviselő 20 márka betétet ad, egyéb jóállás nem szükséges. A Münchenen kívüli kölcsönzést illetőleg a szabály az, hogy Bajorországon kívül csak könyvtáraknak kölcsö-

nöznek, azoknak is csak akkor, ha a keresett mű egy más kisebb könyvtárban sincsen meg. Ezzel a kisebb könyvtárak forgalmát kívánják növelni, Münchent pedig kímélni és tehermentesíteni. Bajorországon belül közvetlenül postai úton kölcsönöznek magán-személyeknek is, elsősorban vidéki lelkészeknek, tanároknak, tanítóknak, orvosoknak. Szabály még az is, hogy *helybe* szépirodalmat szórakoztatásra nem kölcsönöznek. Megokolás: a *Bayerische Staatsbibliothek* nem kívánja állami eszközökkel rontani a sok kis müncheni kölcsönkönyvtár üzletét. Megjegyezhetjük még, hogy a térítvények két szelvényét kölcsönzők és *jelzetek* szerint csoportosítják, tehát nem úgy, mint az általában szokásos: kölcsönzők és *szerzők szerint*. Néhány adat még az 1941. évről: a helyben olvasók száma 41.681, használtak 34.017 nyomtatványt és 3913 kéziratot, a kölcsönzők száma 2025, kölcsönöztek 52.731 kötetet.

A könyvtár személyzete: 26 tudományos képezésű, 24 érettségizett, 7 alsóbbfokú tisztviselő és 22 raktári alkalmazott; ezeken kívül még 27 szerződöttetett — többségükben érettségizett — alkalmazott és 10 munkás.

Emlékezzünk meg még arról is, hogy a *Bayerische Staatsbibliothek*, több más nagy könyvtárhoz hasonlóan évenként kiállítást rendez. 1941-ben „A német Elsass“ volt a kiállítás tárgya, amelynek 10 íves katalógusa nemcsak a kiállított anyag érdekessége, hanem a katalógus nem pusztán felsoroló, hanem messzeemenően magyarázó szerkesztésmódja miatt is külön ismertetésre tarthatna számot.

Nem lenne végül teljes erről a könyvtárról való beszámolónk, ha nem szólnánk néhány szót magáról a könyvtárépületről is. Ezzel kapcsolatban pedig egyrészt művészi belső kiképzéséről, másrészt pedig arról, hogy bár régi — száz évvel ezelőtti — volta miatt beosztása nem felel meg mindenben egy modern könyvtárról való elképzelésnek, főleg hatalmas helypazarlásával, mégis éppen e helypazarlást igen előnyösen élvezik a tisztviselők tágas és világos dolgozóhelyiségeikben. A könyvtár folyosóin képek és freskók vannak, a bejáratnál és feljáratoknál szobrok. Különösen szép a könyvtár főlépcsőháza, amelyet az építő, GÄRTNER, a génuai egyetem mintájára tervezett. 1848-ig ezen a lépcsőn csak a bajor királyi család tagjai és vendégei járhattak, a közönség mellékeljáratokon közlekedett. Az egyik királyi vendégnek,

I. MIKLÓS orosz cárnak úgy megtetszett a lépcsőház, hogy egyik otthoni palotájában maga is megépíttette.

5. Egyéb könyvtárak; a visszacsatolt és megszállt területek könyvtárai; könyvtárstatisztika.

Az előzőekben négy nagy német könyvtárról számoltunk be részletesebben. Három közülük a Birodalom három legnagyobb könyvtára, a negyedik, a *drezdai*, mintegy típusa a német tartományi nagykönyvtáraknak. Adjunk most rövid áttekintést a többi német közkönyvtárról, kiemelve a visszacsatolt és megszállt területek könyvtárügyét és ismerkedjünk meg néhány adattal az 1941. évi német könyvtárstatisztikából. Az áttekintésre kitűnő alkalmat nyújt a Német Könyvtárosok Egyesülete által kiadott és idén 32. évfolyamába lépett *Jahrbuch der Deutschen Bibliotheken* című kiadvány.* Ez közel 500 német közkönyvtárat sorol fel városok szerinti betűrendben, az 1941. évre vonatkozó legfontosabb adataival. A könyvtárak között legtöbb az egyetemi, állami (*Staatsbibliothek*), városi (*Stadtbibliothek*) és országos könyvtár (*Landesbibliothek*). Ez utóbbi megjelölést az egyes tartományok, országrészek (pl. Szászország, Württemberg, Hessen stb.) reprezentatív könyvgyűjteményei viselik.

Közkönyvtári jellege van azonban ezeken kívül nem csupán egy sereg egyházi és tudományos intézmény könyvtárának, hanem különböző politikai hatóságok, sőt gyárak és cégek könyvgyűjteményeinek is. Berlinben minden egyes birodalmi minisztériumnak százezres, sőt néhányinak többszázezres könyvtára van. Bécsben a birodalmi helytartónak 280.000 kötetes *Administrative Bibliothek* áll rendelkezésére. Hatalmas mennyiséget foglalnak magukban a Birodalmi Szabadalmi Hivatalok könyvtárai. A berlini 260.000 kötet könyvön kívül 10 millió szabadalmi leírást, a bécsi 90.000 kötet mellett 6 és fél millió leírást őriz. Nagy szabadalmi leírás-gyűjteménye van a drezdai *Technische Hochschule* könyvtárának is: másfélmillió német és angol. A leírásokat be-

* Leipzig, Harrassowitz, 1942. VIII + 217 lap. Kiegészítve saját adatgyűjtésünkkel. Megjegyezzük, hogy a *Jahrbuch* összefoglaló statisztikát csak néhány könyvtárról ad. Az összefoglaló adatok legnagyobb része saját számításunk eredménye, részben a *Jahrbuch* egyes adatai, részben közvetlenül nyert adatok alapján.

kötik s így érthető, hogy például az említett berlini könyvtár évi 88.000 márkás költségvetéséből 1941-ben 35.000 márkát költött bekötésre.

A *nemzetiszocializmus* egy sereg új könyvtár felállítását hozta magával. Van például egy hivatalos intézmény, amely a *Führer* megbízásából a nemzetiszocialista párt szellemi és világnézeti képzésének felügyeletét látja el. Könyvtára 50 ezer kötetet számlál. Nálunk is ismeretes azután a frankfurti *Zsidókérdést Kutató Intézet*, amelynek 350.000 kötetes könyvtára kerek 300.000 kötet judaicumot és hebraicumot foglal magába. Szintén meghaladja a 300.000 kötetet a *DAF*-nek, a Német Munkafrontnak berlini könyvtára.

Figyelemreméltó két világhírű német gyárnak a könyvtára. Egyik az esseni *Krupp*-műveké, amelyben 13 főnyi külön könyvtári személyzet kezel egy százezer kötetes könyvtárat és az *I. G. Farbenindustrie* két tudományos könyvtára: egyik Frankfurtban százezer, másik Leverkusenben kilencvenezer kötettel. Mindkettőnek természetesen külön tisztviselő- és raktárszemélyzete van.

A nyilvános könyvtárak közé tartozik a lipcsei *Breitkopf—Härtel* zeneműkiadó cég gyűjteménye is, amelynek nagysága szövegkönyvekben, segédkönyvekben és saját zeneműkiadványokban meghaladja a 150 ezret. Lipcsében van egyébként a Német Könyvkereskedők Egyesületének könyvtára is, amely 62.000 kötet könyvön kívül 40.000 könyvkereskedői árjegyzéket és 65.000 könyvkereskedői körlevelet őriz.

*

A mostani háború páratlan német hadisikerei nyomán egymásután tértek vissza a Birodalomhoz a világháború után elcsatolt területek. A német könyvtárügyi hatóságok a visszacsatolt területek könyvtárait vagy a lehető leggyorsabb időn belül ismét megnyitották, mint például Strassburg másfélmilliós, Kolmar másfélszázazres vagy Posen félmilliós könyvtárát, vagy pedig új nagyszabású szervezőmunkába kezdtek bele. Ilymódon járnak el például a metzi könyvtárral, melynek jelenlegi százezer kötetes állományát kiegészítve, azt Lotharingia országos könyvtárává kívánják fejleszteni. Vagy: Felső-Sziléziában a beutheni könyvtár 90 ezres és a visszatért kattowitzi könyvtár szintén 90 ezres

állományának egyesítéséből Kattowitzba tervezik Felső-Szilézia Landesbibliothek-ját.

A Birodalom új mellékországai közül a *Lengyel Fő-kormányzóságban* is nagyarányú átszervezési munkát végeznek a németek a könyvtárügy terén. Lublin, Varsó és Krakkó állami könyvtáraiban több kisebb-nagyobb könyvgyűjteményt olvasztottak össze. A varsói a régi egyetemi és nemzeti könyvtárak egyesítéséből állott elő és állománya ma aprónyomtatványaival, metszeteivel, térképeivel stb. együtt meghaladja a kétmilliót. A lublini egy sereg kisebbben kívül három nagyobb könyvtár könyveit foglalja magába, a krakkói pedig a régi Jagelló-könyvtárén kívül a Lengyel Tudományos Akadémia és a volt egyetemi szemináriumok anyagát (több, mint 1,100.000 kötet). A krakkói *Staatsbibliothekenak* — mint azt ABB, a legfőbb német könyvtárigazgatás vezetője a könyvtár megnyitása alkalmával mondotta* — különleges hivatása van a főkormányzósági könyvtárak között. Egyrészt azért, mert megtalálható benne úgyszólván hiány nélkül a teljes lengyel vonatkozású irodalom, másrészt pedig, mert a Krakkóban alapított *Institut für Deutsche Ostarbeit* bibliográfiai tekintetben egyedül reá támaszkodik. A krakkói könyvtár egyébként a háború megkezdése előtt majdnem kész új könyvtáráépületébe már német vezetés mellett költözött be. Az átszállítást, az anyag rendezését és a különböző gyűjtemények beolvasztását három német tisztviselő vezetése alatt *kizárólag lengyel* tudományos és segédszemélyzet végezte. A három említett főkormányzósági könyvtár személyzeti megoszlása egyébként ugyanezen alapelvet mutatja. Lublinnak és Krakkónak egy-egy német igazgatója és két-két német középfokú (érettségizett) tisztviselője, Varsónak pedig csupán egy német kormánybiztos vezetője van. A többiek, mind a tudományos, mind a középfokú tisztviselők, hasonlóképen a raktárszemélyzet is *lengyel*.

A német *Birodalmi Könyvtárügyi Tanács* — amint ezt már a *Preussische Staatsbibliothek*ről szóló beszámolónk során említettük is — a többi megszállt, de Németországhoz nem csatolt terü-

* A megnyitáson elhangzott beszédek megjelentek ebben a kiadványban: *Staatsbibliothek Krakau. Feierliche Eröffnung durch den Herrn Generalgouverneur Reichsminister DR. FRANK am 4. April 1941.* Krakkó, 1941.

leten is gondoskodott arról, hogy a könyvállomány megőriztessék és a háborús károk a lehetőséghez képest helyreállíttassanak.

*

A *Jahrbuch der Deutschen Bibliotheken* számadataiból még néhány érdekes megállapítást tehetünk. Ilyen mindenekelőtt az, hogy a nagy könyvtárak beszerzéseiknél még ma is, a háború, a hatalmas technikai erőfeszítések és teljesítmények idejében is, a *szellemtudományokra* vetik a fősúlyt. Itt is a történelem vezet. Érdemes megjegyezni, hogy *teológiai* művek vásárlására a *Bayerische Staatsbibliothek* a könyvvásárlásra rendelkezésére álló összeg 6,5, a göttingeni egyetemi könyvtár 8,5, a hallei egyetemi könyvtár 11,5 %-át költötte el 1941-ben. Összes kiadások tekintetében a *Preussische Staatsbibliothek* évi 600 ezer márkán felüli összeggel vezet, a közép nagyságú, 5—800 ezer kötetes könyvtárak összes kiadása pedig évi 50 és 120 ezer марка között mozog. Berlin „egyéb dologi kiadásokra” az összes kiadások 50 %-át költötte, ami a rendes 12—20 %-os átlaghoz képest aránytalanul tűnhet fel; nem szabad azonban elfelejteni a *Preussische Staatsbibliothek* kapcsolatos bibliográfiai intézmények hatalmas szükségleteit. Nagy összegeket költenek a német könyvtárak kötésre is, átlagosan költségvetésük 15 %-át. Az elv ugyanis az — mint azt már a *Bayerische Staatsbibliothek*nél érintettük is —, hogy *minden* nyomtatványt be kell kötni. A kötések egyszerűek és aranyozás helyett nyomtatott vagy néha géppel írt címkét kapnak, — de be vannak kötve. Olyan könyvtáraknál, ahol a könyvállomány általában nem vétel, hanem ajándék vagy kötelespéldányszolgáltatás által gyarapszik, a kötésre fordított összeg még nagyobb arányú: a lipcsei *Deutsche Büchereinél* például évi 123.000 márkás költségvetésből 43.000.

A *Deutsche Büchereinél* említettük, hogy egységes birodalmi kötelespéldánytörvény nincsen. Az egyes országrészek vonatkozó törvényei azonban ma is érvényben vannak és ez a regionális kötelespéldányszolgáltatás lényegesen hozzájárul az egyes állami, városi és országos könyvtárak állományának gyarapításához. Igen sok egyetemi könyvtár is kap kötelespéldányokat (például a bajorok, Halle, Bonn, stb.). Az évi összeggyarapodáshoz viszonyítva az arány az egyes könyvtáraknál igen különböző: Berlin (*Staatsbibliothek*) 25, Halle, Bonn, Breslau (egyetemi könyvtá-

rak) 10—10, Stuttgart (*Württembergische Landesbibliothek*) 30, Drezda (*Sächsische Landesbibliothek*) 35%-át kapja évi összegyarapodásának kötelespéldányszolgáltatás útján, míg a *Deutsche Büchereinél* láttuk, hogy a könyvkiadók önkéntes kötelespéldányszolgáltatása az egész évi gyarapodás jelentős részét alkotja.

A könyvtárak 1941-ben átlagosan 300 napon álltak az olvasók rendelkezésére. Legnagyobb látogatottságnak általában ama városok könyvtárai örvendtek, amelyeknek egyetemük, főiskolájuk van. Főiskola nélküli városokban a mégoly nagy állományú könyvtárakat is aránytalanul kevesebb olvasó kereste fel. A könyvtárak törzsközönsége tehát változatlanul az egyetemi és főiskolai tanárokból és hallgatókból kerül ki. A németek készítenek olyan statisztikát is, hogy egyes egyetemi könyvtárakat a beiratkozott hallgatók hány százaléka használta. Az egyetemi könyvtárak és fakultások szerint tagolt statisztika azt mutatja, hogy a legszorgalmasabb kölcsönzők a *teológusok és bölcsészek*.

Közzöljük végül 471 német közkönyvtár összállományának 1941. évi statisztikáját, kerekszámokban. A könyvtárakat nyolc csoportba osztottuk. Ezek szerint 50 egyetemi és főiskolai könyvtár 19 és egynegyedmillió kötetel rendelkezett. Az 50 közül 18 állománya haladta meg a félmilliót. Ebbe az összegbe nem számítottuk bele a *technikai főiskolák* könyvtárait (28 — 2 és félmillió kötetel). *Állami, országos és városi* könyvtárat 143-at számláltunk össze (30 és félmillió kötet). Egyéb adatok: *egyházi intézmények* (rendi és alapítványi könyvtárak): 46 — 2 millió kötet; *múzeumok, tudományos akadémiák, különböző tudományos intézetek és társadalmi egyesületek* könyvtárai: 76 — 5 és negyedmillió kötet; *természettudományi intézetek, egyesületek és gyárak* könyvtárai: 32 — másfélmillió kötet; *politikai hatóságok és állami hivatalok* könyvtárai: 60 — 6 millió kötet; *katonai* könyvtárak: 23 — 1 és háromnegyedmillió kötet; *levéltárak kézikönyvtárai és egyéb bibliográfiai kézikönyvtárak*: 13 — háromnegyedmillió kötet. A 471 könyvtár összállománya tehát félmillió híján 70,000.000 kötet. Hozzá kell még ehhez tenni azt, hogy ebben az összegben elenyésző kivétellel nincsenek benne a térképek, metszetek, zeneművek, aprónyomtatványok, szabadalmi leírások, kéziratok, az egyetemi könyvtáraknál pedig a disszertációk; ezek összege szintén többmilliót tesz ki. A Birodalomban a Lengyel Főköormányzósággal együtt, de a Protektorátus nélkül

10 olyan könyvtár van, amelynek állománya meghaladja az egy-milliót (*Krakkó* állami, *München* egyetemi, *Frankfurt* állami és egyetemi, *Bécs* egyetemi, *Bécs* nemzeti, *Strassburg* országos és egyetemi, *Varsó* állami, *Lipcse* Deutsche Bücherei, *München* állami és *Berlin* állami). Legnagyobb a legutolsónak említett berlini *Preussische Staatsbibliothek*, amely az összes speciális gyűjteményt beleszámítva túlhaladta már a 3 milliós számot is.

Ennek az óriási könyvállománynak kialakulásában nagyon sok tényező működött közre. Különösen sokat jelentett a régi német városok magas kultúrája és a reformáció; maga LUTHER elsőrendű fontosságúnak tartotta a *Librariaien* felállítását. A német birodalom szétagoltsága is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az összállomány ilyen nagy legyen: minden kisebb-nagyobb ország, hercegség, grófság vagy város igyekezett olyan saját könyvtárat kialakítani, amelynek könyvanyaga mennyiség és minőség tekintetében egyaránt túlnő a helyi kereteken. Így persze megtörtént, hogy két, ugyan különböző ország területén fekvő, de egyébként szomszédos város mindegyikében nagyméretű könyvtár fejlődött ki, nagyjából ugyanazzal a törzssanyaggal (pl. Halle és Leipzig, vagy Erfurt és Weimar, vagy Karlsruhe és Stuttgart). Ez a tény kétségtelenül csökkent a bizonyos mértékben a 70 milliós *szám* értékét, de roppant sokat jelent abból a szempontból, hogy minden jelentősebb német kultúrközpontnak megvan a *saját* nagy-könyvtára.

Deutsche Bibliotheken. Die Abhandlung versucht zuerst die Ereignisse der letzten vier Jahren im Leben drei grosser deutschen Bibliotheken zu schildern. Die Deutsche Bücherei in Leipzig, die Preussische Staatsbibliothek in Berlin und die Sächsische Landesbibliothek in Dresden werden hier behandelt. Neu in Angriff genommene Verwaltungsarbeiten, neu angelegte Katalogen und neue Bibliographien werden besprochen, sowie die statistischen Angaben von den Jahren 1938—1941 über Gesamtbestand, Ausgaben und Benutzung miteinander verglichen. Bei der Deutschen Bücherei wird besonders hervorgehoben, dass sie vor kurzem eine Körperschaft des öffentlichen Rechtes und als solche dem Reichpropagandaministerium unterstellt worden ist. Bei der Preussischen Staatsbibliothek wird es als eine grosse Leistung betrachtet, dass die mit der Staatsbibliothek verbundene wichtige Gemeinschaftsunternehmungen weitergeführt worden sind, wobei die an die Staatsbibliothek angegliederte Reichstauschstelle mit dem Auskunftsbureau und Beschaffungsamt der deutschen Bibliotheken durch ihren kriegswichtigen Leistungen besondere Bedeutung erlangt haben. Bei der Sächsischen Landesbibliothek wird dagegen die Fortsetzung der Veranstaltung der berühmten Bücherausstellungen auch während des Kriegs in erster Linie betont.

Nun kommt die Bayerische Staatsbibliothek zu München an die Reihe. Ein Buch wird von der Ankunft in die Bibliothek durch die verschiedenen Abteilungen begleitet bis es in das Magazin gelangt und ausleihfertig ist. Über den Betrieb der Erwerbsabteilung wird ganz eingehend berichtet, da das Verfahren im Büchereinkauf und der aus Zetteln bestehende Akzessionskatalog besonders erwähnenswert sind. Übrigens werden bei den einzelnen Abteilungen nicht nur die Einrichtungen geschildert, sondern auch die neuesten Ziffern der Betriebsstatistik angegeben.

In einem Abschnitt bekommen wir auf Grund der Angaben des Jahrbuches der Deutschen Bibliotheken (Jahrgang 32.) eine kurze Übersicht über das deutsche Bibliothekswesen. Nach der Besprechung der grossen Verwaltungsarbeiten die Bibliotheken des Generalgouvernements betreffend folgen noch einige Angaben (in runden Ziffern) über den Gesamtbestand der öffentlichen Büchersammlungen des Grossdeutschen Reiches.

Der Verfasser sieht in diesen Angaben ein Beweis dafür, dass in den deutschen Bibliotheken, trotz des Krieges, der besonders einen Personenmangel mit sich brachte, der Betrieb aufrecht erhalten und eine schöpferische bibliothekarische und wissenschaftliche Arbeit geleistet worden ist.

Die Angaben über die besprochenen vier Bibliotheken (Leipzig, Berlin, Dresden, München) wurden dem Verfasser von den zuständigen Bibliotheksverwaltungen zugeteilt. Mögen sie, besonders die Herren: Bibliotheksrat DR. KURT ROEPKE (Leipzig), Erster Direktor DR. JOSEPH BECKER (Berlin), Direktor DR. HERMANN NEUBERT (Dresden) und Oberbibliothekar DR. ERNST MEHL (München) seinen herzlichen Dank für ihr hilfreiches Verständnis entgegennehmen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A kiadásért felelős: Harsányi András.

41.680. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. (F.: Thiering Richárd.)

MAGYARORSZÁG IDŐSZAKI SAJTÓJÁNAK KÖNYVÉSZETE

SZERKESZTI DEZSÉNYI BÉLA

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

1. A magyar hírlapirodalom első százada. (1705—1805.) Összeállította *Dezsényi Béla*. Budapest, 1941. Ára 5 P
2. A magyar hírlapirodalom 1806-tól 1866-ig. Összeállítja *Dezsényi Béla*. Előkészületben.
3. A magyar időszaki sajtó 1867-től 1910-ig.
4. Magyarország időszaki sajtója 1911-től 1920-ig. Összeállította *Kemény György*. Budapest, 1942. Ára 34 P
5. Magyarország időszaki sajtója 1921-től 1935-ig. Előkészületben.
6. Magyarország időszaki sajtója 1936-tól 1940-ig. Összeállította *Mokcsay Júlia*. Előkészületben.
7. A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt. 1919—1940. Összeállította *Monoki István*. Budapest, 1941. Ára 16 P
8. A magyar időszaki sajtó a csehszlovák uralom alatt. 1919—1938.
9. A magyar időszaki sajtó a jugoszláv uralom alatt. 1919—1941.
10. Az időszaki sajtó magyar és magyarvonalozású irodalma. A magyar hírlapirodalom történetének forrásai. Összeállítják *Szemző Piroska* és *Dezsényi Béla*. Előkészületben.

Magyarország időszaki sajtójának könyvészete 1941-től kezdve öt-öt évet felölelő kötetekben fog megjelenni.

Alleinvertrieb ausserhalb Ungarns: Otto Harrasowitz, Leipzig.